

HANKASALMEN KANSALAIPOISTO 1967–2007

JUURTUMINEN

Pellisensalmen sillan betoniin Hankasalmen kirkonkylällä on valettu vuosiluku 1966. Samana vuonna kunnassa virisi hanke kansalaisopiston perustamisesta. Virallisen aloitteen teki nuorisolautakunta, jonka puheenjohtajana toimi opettaja Jorma Rissanen ja sihteerinä kunnan raittius- ja nuorisosihteerinä Alpo Kalliola. Vahva mielipidevaikuttaja oli myös kunnanjohtaja Pekka Mustonen. Opistohanke oli osa koko sivistyssektorin ajanmukaistamista, sillä samoihin aikoihin kunnassa aloittivat lukio ja kokeilupäätös koulu. Perustamisen tärkein edellytys oli valtionapuseräysten muuttuminen v. 1962, mikä mahdollisti pienillekin kunnille opistojen ylläpidon.

Opistoa kohtaan ilmeni ennakkoluulojakin, esimerkiksi pelättiin sen tappavan vapaan harrastustoiminnan. Toiminta kuitenkin alkoi syyskuussa 1967 yhdeksän opintopiiriin, kahdeksan opettajan ja parinsadan opiskelijan voimin kirkonkylän peruskoululla ja Aseman kansakoululla. Sivutoimisena rehtorina aloitti kansalaiskoulun opettaja Pentti Mikola, joka opetti itse puutöitä. Ompelija Impi Seppänen opetti pukuompelua, kansalaiskoulun opettaja Raimo Stenvall konekirjoitusta, luonnontieteiden kandidaatti Juhani Juntunen matematiikkaa sekä Lauri Härkänen, Matti Savela ja Terttu Jortikka englantia. Lisäksi Tapio Mustonen luennoi yhteiskunnallisista aiheista. Pukuompeluun ilmoittautuneita oli 58 opiskelijaa ja kummassakin englannin alkeisryhmässä aloitti kolmisenkymmentä opinhaluista. Yhden markan suuruinen opintomaksu oikeutti opiskelemaan kaikissa piireissä.

Mikolan jälkeen sivutoimiseksi rehtoriksi valittiin kieltenopettaja Heli Inkinen Imatralta. Syksyllä 1968 toimintaa voitiin laajentaa merkittävästi, kun saatiin takautuvasti ensimmäisen vuoden valtionapu. Uusia opintopiirejä olivat askartelu, Sylvi Teräväisen ohjaama naisten voimistelu, Reijo Salomaan vetämä ikämiesten kuntovoimistelu sekä Riitta Härkäsen musiikkipiiri. Piirit pyörähtivät käyntiin myös Niemisjärvellä ja Kärkkäälässä. Venekoskella toiminta alkoi syksyllä 1969 naisten liikunnalla ja seuraavana syksynä päästiin alkuun Murtoisilla, jossa aloitti pukuompelupiiri. Eräät paikkakunnalla toimineet vapaat harrastusryhmät liittyivät opiston piireiksi, kuten Lahja Viinikaisen johtama naiskuoro. Kevätkaudella 1970 alkoi ryhmä, josta oli tuleva merkittävä hankasalmelainen kulttuuri-instituutio noin kahdenkymmenen vuoden ajaksi:

”Peruskoulun toisen kerroksen luokkahuoneista on kuulunut viime viikkoina ja edelleen kuuluu perjantai-iltaisina torvien törähdyksiä. Mistä nämä äänet? Eihän Hankasalmella ole viime vuosina juuri kuultu torvien ääntä muuta kuin vieraillevien yhtyeitten pistäytyessä paikkakunnalla. Kansalaisopiston uusi puhallinpiiri on aloittanut harjoituksensa peruskoululla ja siitä nämä oloissamme hieman poikkeukselliset törähtelyt!” (Hankasalmen Sanomat 19.2.1970)

Opiston näytelmäpiirikin pääsi hyvään vauhtiin. Loppiaisena 1971 se esitti farssin ”Syntipukki”. Lehtiarviossa todettiin, että puheenvuorot olivat kuuluneet salin perälle saakka eikä muistihäiriöitä sattunut. Kevätlukukaudella 1971 opiston nimikirjassa oli jo 550 opiskelijan tiedot ja työkautta oli ollut tekemässä yhteensä 50 opettajaa. Hankasalmen Sanomissa esitettyjen tilastotietojen mukaan opintopiireihin osallistujien määrä, 7,5 % pitäjän väestöstä, oli selvästi yli valtakunnallisen keskiarvon, joka oli 5,4 %.

KONNEVEDEN MUKAANTULO JA MUSIIKKIMIES WARSELL

Maaltempako oli kiivaimmillaan 1960- ja -70-lukujen taitteessa. Kuntien kantokyky aleni väen vähetessä ja ratkaisuja tilanteeseen oli mietittävä. Hankasalmen ja Konneveden kesken käytiin keskusteluja kuntaryhmän muodostamisesta, jotta kunnille kuuluvien tehtävien hoitoa olisi voitu yhteisvoimin järjeistää. Kokonaisuutena ajatus haudattiin, mutta eräin osin se toteutui.

Konnevedellä oman opiston perustamisen edellytykset eivät täytyneet. Koska Hankasalmelta puolestaan puuttui sairaala, nämä intressit kytkettiin yhteen. Sopimus Konneveden liittymisestä opiston toimialueeseen saatettiin solmia 4.5.1971 Hankasalmen kunnantöimistössä. Samassa tilaisuudessa sovittiin Hankasalmen kunnan suorittamista korvauksista Konneveden hallinnoiman sairaalan käytöstä.

Laajentuneen opiston ensimmäiseksi päätoimiseksi rehtoriksi valittiin kesällä 1971 Sakari Warsell. Opiston musiikkitoiminnassa tapahtui monipuolinen läpimurto. Kirkolla aloitti mieskuoro Jorma Rissanen luotsaamana. Asemalla rehtorin itsensä vetämään yhteislaulupiiriin osallistui kolmisenkymmentä laulusta innostunutta. Kankaisilla Riitta

Härkänen veti vastaavanlaista piiriä. Asemalla aloitti pop-musiikkipiiri jyväskyläläisen Sampo Louhen johdolla ja viidentenä uutena piirinä alkoi Jouko Asikaisen pianonsoitto-opetus kirkonkylällä. Konnevedellä ensimmäinen työkausi käynnistyi vasta lokakuun loppupuolella, koska työohjelman ja ohjesäännön muutosten vahvistuksia kouluhallitukselta ei saatu aiemmin. Viivytyks ei näytä häirinneen konnevetisten innokkuutta, vaan toiminta sai suorastaan lentävän lähdön. Sakari Warsellin aikana opiston toimintapisteiden määrä nousi lähelle kolmeakymmentä, opintopiirien määrä toiselle sadalle, opettajien lukukin sadan pintaan ja opiskelijamäärä lähenteli jo tuhatta.

Tulijoita varsinkin musiikinopetukseen olisi ollut runsaasti. Opisto oli kuitenkin aikuisoppilaitos, jonka piireihin alle 16-vuotiailla ei ollut asiaa. Hankasalmella tahto ohitti pykälät. Keväällä 1971 rohjettiin tiedustella kouluhallitukselta, voitaisiinko alaikäisiä ottaa erityisluvalla soitonopetukseen. Kun vastaus oli kieltävä, ratkaistiin asia luovasti: opiskelijoiksi merkityt äidit kutoivat sukkia ja villapaitoja sillä aikaa kun Jouko Asikainen johdatteli oppilaita pianonsoiton saloihin. Nuorisopuhallinorkesterin kanssa meneteltiin samoin. Järkeä käyteltiin omin päin myös opiston puutyöpiirissä, jossa jo ensimmäisellä työkaudella oli ollut poikia isiensä mukana.

VANAMON VUODET

Vuonna 1973 Hankasalmen kansalaisopiston rehtoriksi valittiin Kullervo Vanamo, joka aiemmin oli työskennellyt rehtorina Äänekosken ja Kannuksen kansalaisopistoissa. Hänen puolisonsa Irma Vanamo oli kieltenopettaja. Vanamot olivat kulttuuri- ja kansainvälisyysihmisiä ja vireyttivät matkailuharrastuksen myötä opistolaiskuntatoiminnan. Rahan hankkimiseksi oli tarpeen järjestää erilaisia tilaisuuksia, joiden tarjoilu- ja lipunmyyntituottojen vastikkeeksi tuotettiin viihdettä kansanjoukoille. Jouluj- ja kevätjuhlassa, maaliskujaisissa ja muissa iltamissa huumori hersyi ja väkeä oli satamäärin. Opistolaiskunnan ulkomaanmatkat alkoivat Leningradin reissusta kesäkuussa 1974, jolloin mukana oli 88 hengen joukkio. Seuraavina vuosina nähtiin niin läntistä kuin itäistä Eurooppaa pitkin ja poikin.

Vanamon kauden lopulle saakka opisto oli valtiovallan tarkan normi- ja resurssiohjauksen alla. Lääninhallituksen kouluosaston suorittamissa tarkastuksissa annettiin nuhteita ja kiitoksia sen mukaan, kuinka ylhäältäpäin annetuissa puitteissa oli pysyttäytytty. Säätelyn oloista huolimatta Vanamon johdolla Hankasalmen kansalaisopistossa auottiin 1970- ja 80-luvuilla rohkeasti ovia. Opistolaiskunnan kansainvälisysharrastusta tuki runsas kielitarjonta. Myös kuntoliikunta

nousi vahvaan asemaan. Kullervo Vanamon linjana oli opiston toiminnan suunnittelu kuntalaisten itse lausumien tarpeiden ja toiveiden pohjalta.

Musiikinopetuksen johtotähtenä kimalsi nuoriso-orkesteri. Sen tarjoama mahdollisuus alle 16-vuotiaiden lasten osallistumiseen oli hankittu hankasalmelaisten uskolla järjen voittoon. Jo aloitetulle toiminnalle tarvittiin kouluhallituksen erityislupa, joka anomalla sitten saatiin työkaudeksi 1974–75. Pentti Mäkelän jälkeen johtajaksi astui Jorma Rissanen. Jouko Asikainenkin saattoi hyvällä omallatunnolla kouluttaa pianistinalkuja. Musiikin ohella myös muut taiteenalat saivat enenevässä määrin tilaa. Opiston taidepiirien ohjaajina loivat pohjaa hankasalmelaiselle kuvataiteelle mm. Pertti Luukkonen, Niilo Kallio ja Kari Tarkiainen. Konnevedellä teatteritoiminta juurtui kansalaisopiston yhteyteen, aluksi Kansalaisopiston näytelmäpiirin, sittemmin Konneteatterin nimellä. Hankasalmella Venekosken nuorisoseurataustainen kesäteatteri sai yhteistyökumppanin kansalaisopistosta.

1970-luvun lopulla Asemalla toimi toistakymmentä piiriä ja toimintaa oli lisäksi Halttulassa, Kankaisilla, Kärkkäälässä, Murtoisilla, Niemisjärvellä, Ristimäessä, Sauvamäessä, Säkinmäellä ja Venekoskella. Talvella 1978–1979 Hankasalmen kansalaisopistossa rakennettiin isien ja poikien yhteistyönä mikroautoja. Työkauden aikana valmistui 11 ajokkia. Piirissä oli melkoista osaamista, sillä esimerkiksi pyörien akselinnapojen aihiot valettiin itse romualumiinista ja sitten työstettiin ja sorvattiin. Radan puutteessa autoilla lennätettiin seuraavina kesinä pikkukiviä kirkonkylän urheilukentällä.

Sekä Hankasalmella että Konnevedellä järjestettiin harrastuspiirien ja yleissivistävien opintojen lisäksi alkuvuosista lähtien myös ammatillista osaamista tukevaa kurssitoimintaa kuten perhepäivähoitajakursseja, erilaisia maatalouden alan ja yrittäjätoiminnan kursseja ja esimerkiksi metsänomistajille tarkoitettuja kursseja yhdessä paikallisten metsänhoitoyhdistysten kanssa. Muidenkin eri järjestöjen kanssa tehty yhteistyö muodostui tärkeäksi. Lyhytkursseina on ollut tarjolla mm. ensiapukursseja, järjestysmieskursseja, kunnallisten luottamusmiesten koulutusta ja omakotirakentajien kursseja.

Vuonna 1982 opisto sai valtionavun päätoimisen musiikinopettajan palkkaamiseen ja ensimmäinen vakituisen viran haltija oli Kaarina Uusitalo Ylitorniosta. Konnevedelle perustettiin peruskoulun ja kansalaisopiston yhteinen tekstiilityönopettajan virka, johon valittiin Pirkko Hintikka. Päätoiminen toimistovirkailija opistoon saatiin vuonna 1984 ja tehtävää on alusta alkaen hoitanut Pietà Kontio. Hänen

nykyinen virkanimikkeensä on opistosihteeriksi. Opiston käytössä olleet tilat paranivat merkittävästi Monitoimitalon valmistuttua 1980-luvun puolivälissä.

UUSI TOIMINTAKULTTUURI

Kullervo Vanamon kauden lopulla alkoi kehitys kohti julkisen sektorin markkinoitumista ja säätelyn heikkenemistä. Kansalaisopistolle tämä merkitsi paikallisen päätösvallan kasvua niin opetuksen määrän kuin laadunkin suhteen sekä siirtymistä tulosajatteluun. Nuoremmille ikäryhmille suunnattua toimintaa voitiin laajentaa mm. kädentaitojen, kuvataiteen ja liikunnan alueille.

Keväällä 1990 eläkkeelle jäänyttä Vanamoja seurasi pitkäaikainen johtamisen välikausi. Opistohenkisinä mutta kovin lyhytaikaisina rehtoreina muistetaan nykyinen Kansalais- ja Työväenopistojen liiton puheenjohtaja Mauri Tammela (1990–91) sekä Erkki Penttinen (1992–93), jonka aloitteesta opisto ryhtyi tuottamaan niin sanottua maksupalvelukoulutusta. Ensimmäinen maksava asiakas oli Jyväskylän työvoimapiiri, jolle opisto tuotti nuorten työvoimakurssin.

Ville Porkolan johdolla aloitetulla työkaudella 1991–1992 Hankasalmen kansalaisopisto otti käyttöön opintomaksut yli kymmenen vuoden tauon jälkeen. Käytäntö kohtasi vastustusta ja vaikutti oleellisesti opiskelijamääriin, vaikka maksun suuruus oli ensimmäisenä vuonna ainoastaan 30 markkaa, ja sillä sai osallistua vapaasti kaikkiin opintopiireihin. Työkauden brutto-opiskelijamäärä putosi edellisvuoden lähes neljästä tuhannesta reiluun kahteen tuhanteen. Vuonna 1993 maksu vakiinnutettiin 100 markan suuruiseksi. 2000-luvulla on siirrytty kurssikohtaisiin opintomaksuihin, mikä on aiheuttanut samantyyppistä liikehdintää kuin opintomaksujen käyttöönotto reilua vuosikymmentä aiemmin.

Säästöperustein päätettiin vuonna 1993 yhdistää kansalaisopiston rehtorin tehtävät koulutoimenjohtajan virkaan, vaikka esimerkiksi opistolaiskunta oli jyrkästi tätä vastaan. Opiston oma johtokunta oli lakkautettu jo vuoden 1989 alussa ja opistoa koskevat päätökset tehtiin sen jälkeen koulutuslautakunnassa, jossa vapaa sivistystyö ei ollut ensimmäinen kehittämiskohde. Juha Tolonen astui vastuuseen tilanteesta, jossa rahoituspohjan pitävyyteen luottamaan tottunut kunnallinen sektori joutui laman lyömäksi. Kahden tuolin välillä tasapainottelu vaati sekin omanlaistaan jakautumiskykyä. Kaikesta huolimatta Tolonenkin muistetaan opistohenkisyystään ja innokkuudestaan olla mukana siellä missä tapahtui, esimerkkinä

työkauden 1996–97 ikiliikkujaprojekti, jossa säkinmäkeläiset valmistivat täydellisen kopion Kansallismuseon kokoelmiin kuuluvasta hankasalmelaisen Mikko Minkkisen rakentamasta ikiliikkujasta.

Musiikinopettaja Mika Jankko (nyk. Jankovsky) loi 16 työ kautensa aikana opistoon bändiopetuskulttuurin, jonka tuloksena esimerkiksi 2000-luvun alussa syntyi valtakunnallista kilpailumenestystäkin saavuttanut Vastahanka-yhtye. Jankko alkukasvatti myös kitaristeja, kirkkaimpana helmenä Suomen jazz-kitaristien korkeimpaan eliittiin noussut Teemu Viinikainen, joka jo nuorella iällä ryhtyi jakamaan taitojaan opettajana kansalaisopistossa. Koulutoimen kanssa yhteinen musiikinlehtori Tarja Erkkilä puolestaan on koulutyönsä ohessa rakentanut opiston yhteyteen vetoavan nuorisokuorokulttuurin. Vireän bänditoiminnan rinnalla se on astunut nuoriso-orkesterin sijalle paikkakunnan musiikkielämässä.

Juha Tolosen jälkeen opiston rehtorin tehtäviä hoiti vajaan työkauden Eini Lohi. Hänen jälkeensä opisto sai päätoimiseksi rehtoriksi Ilkka Niemen, mutta hänen kautensa opistossa jäi yhden työvuoden mittaiseksi. Vuoden virkavapauden jälkeen Niemi palasi vielä johtamaan opistoa sivistystoimenjohtajan tehtävien ohella. Tämän jälkeen tehtävää hoiti kunnan sisäisin järjestelyin Arto Gustafsson. Syksyllä 2003 kehitysyritys Villinikkarit Oy teki Hankasalmen kunnan toimeksiannosta laajan tutkimuksen, jossa pyrittiin mm. kartoittamaan kuntalaisten mielipiteitä kunnan kehittämiseksi. Valmistuneen raportin perusteella sivistyslautakunta päätyi anomaan kunnanhallitukselta, että rehtorin virka voitaisiin julistaa haettavaksi. Täyttölupa saatiin ja tehtävään lähdettiin hakemaan aktiivista kehittäjää. Syksyllä 2004 virkaan valittiin Eila Laulajainen-Malkki, ensin kahden vuoden määräajaksi. Vuodesta 2006 lähtien hän on ollut vakituudessa virkasuhteessa.

Musiikinopettajan virassa on vuodesta 2005 lähtien toiminut Antti Ikonen. Opistosihteerinä jatkaa Pietá Kontio. Konnevedellä yhteisessä musiikin lehtorin virassa toimiva Satu Karonen on vuodesta 1995 alkaen vastannut opiston piano-opetuksesta ja kuorotoiminnasta. Nuorten ilmaisu- ja näytelmäryhmä vetäjänään draamaohjaaja Tuija Mehto antoi näytteen voimastaan, kun se keväällä esitti Mehton käsikirjoittaman ja mukana olleiden nuorten ideoiman ja säveltämän Hittibiisi-musikaalin.

Ikärakenteen muuttuminen ohjaa opistoa jatkossa suuntaamaan tarjontaansa entistä enemmän ikääntyvälle väestönosalle. Silti kansalaisopiston tulee edelleen pyrkiä palvelemaan kattavasti myös työssäkäyvän aikuisväestön harrastus- ja sivistystarpeita. Kolmannen

pilarin muodostavat lapset ja nuoret, joille on tarjolla opistolle perinteisen musiikin lisäksi nykyisin runsaasti mm. kuvataidetta ja kädentaitoja, teatteri-ilmaisua, tanssia, liikuntaa ja sirkusta. Opistolaisten ikäjakaumaa kuvaavat mainiosti musiikkiryhmät: ne ovat kattava poikkileikkaus koko toiminta-alueen väestöstä. Skaala ulottuu nuorimmillaan alle vuodenikäisistä muskarilaista keski-ikältään yli 80-vuotiaisiin Veteraanilaulajiin. Väliin mahtuu lasten skiffle- ja tanssiryhmä Niemisjärvellä, koululaisbändejä Niemisjärven ja Aseman alakoululaisista kirkonkylän yläkoulu- ja lukioikäisiin, nuorisokuoro Voice, aikuisten lauluyhtye Tuurisointu, miehen ikään ehtineiden uroiden skiffleriryhmä Junasta jääneet sekä Konnelkuoro.

Opistokentän alueellisiin rakenteisiin kohdistuu muutospaineita. Uusia yhteistyömalleja suunnitellaan kaiken aikaa. Hankasalmen ja Konneveden opistoyhteistyö on koettu molemmin puolin varauksettoman toimivaksi, mutta kuntien välinen sopimus on toistaiseksi voimassaoleva, eli joustaa mahdollisesti muuttuvien tilanteiden mukaan. Käyttäjän näkökulmasta oleellista lienee palvelun saatavuus ja laatu, ei sen tuottaja. Konnevedellä tähän ajatukseen on 36 työkauden aikana totuttu ja sen kanssa on eletty ilman näkyvää identiteettikriisiä. Lähitulevaisuus näyttäneen, mihin yhdessä tai erikseen päädyimme. Matka jatkuu.

Antti Ikonen